

УДК 37.035.6:374

Корнієнко Анна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті наголошується на тому, що декоративно-ужиткове мистецтво, з-поміж інших видів народного мистецтва, є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадянського і духовного становлення учнів. Описано особливості такого виду мистецтва, як фелтінг. Розкрито методику проведення занять з фелтінгу в гуртках декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах, викладено докладні рекомендації керівникам гуртків зі самостійного створення учнями готових виробів.

Ключові слова: фелтінг, позашкільні навчальні заклади, декоративно-ужиткове мистецтво.

Народне мистецтво є невичерпним джерелом у вихованні підростаючого покоління, його моральних настанов і естетичних цінностей, смаку й почуттів, оскільки у творах народних майстрів суспільні ідеї зливаються з естетичними в нерозривну єдність, котра має унікальні можливості впливу на особистість вихованця.

Декоративно-ужиткове мистецтво, з-поміж інших видів народного мистецтва, є унікальним у вирішенні завдань як художнього, так і особистісного розвитку, громадянського і духовного становлення учнів. Це зумовлено не тільки природою сприймання декоративно-ужиткового мистецтва, а й тим, що вже з раннього віку ця діяльність є однією з найдоступніших і емоційно-захоплюючих форм творчості.

Дослідження науковців і практиків (Р. Береза, Г. Гуменюк, С. Зеленова, В. Косокова, О. Красовська, Р. Майборода, В. Мусієнко, В. Чорнобай та ін.) переконують, що заняття декоративно-ужитковим мистецтвом сприяють вихованню в дітях культури сприйняття матеріального світу, формування естетичного ставлення до дійсності, допомагають краще пізнати інші види мистецтва, вчать цінувати й поважати працю. Використання засобів декоративно-ужиткового мистецтва у виховному й освітньому процесах дозволяє впливати на естетичний розвиток учнів, адже саме в процесі занять у педагога є можливість встановити з дитиною емоційний контакт, налагодити емоційне спілкування навколо мистецьких творів, а цікавий зміст і яскраві художні образів спонукають її до творчого самовираження різноманітними художніми засобами, зокрема й декоративно-ужиткового мистецтва.

Особливе місце в естетичному вихованні дітей посідають позашкільні навчальні заклади як середовище, в якому створюються умови для розкриття творчих здіб-

ностей учнів. Зазначимо, що окремі аспекти та напрями позашкільної освіти й виховання, проблеми організації виховного процесу в позашкільних навчальних закладах розкрито в роботах В. Вербицького, Т. Гавлітіної, Л. Ковбасенко, О. Литовченко, В. Мачуського, Г. Пустовіта, В. Редіної та ін.

Гуртки декоративно-ужиткового мистецтва доступні для дітей від п'яти років. Можемо констатувати, що сьогодні коло видів діяльності, що пропонуються дітям у таких гуртках, значно розширилося: якщо раніше школярі традиційно займалися петриківським розписом, бісероплетінням, вишивкою, виготовленням ляльок-мотанок, лозоплетінням, керамікою, то сьогодні їхню увагу привертають такі заняття, як плетіння стрічками, декупаж, миловаріння, фелтінг, паралонорізання. Надзвичайно цікавим і ще не достатньо поширеним видом діяльності серед молодших школярів є фелтінг. Метою нашої статті є розкриття методики проведення заняття з фелтінгу для дітей молодшого шкільного віку в гуртках декоративно-ужиткового мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

На перших заняттях необхідно, по-перше, *ознайомити вихованців із загальними відомостями про декоративно-ужиткове мистецтво*. Декоративно-ужиткове мистецтво – один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості, які мають утилітарне призначення. *Декоративне* (від лат. *decoro* – прикрашаю) означає «те, що прикрашає». *Ужиткове* ж означає, що речі мають практичний вжиток, а не є лише предметом естетичної насолоди. Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва — зробити красивим, вишуканим речове середовище людини, її побут. Краса творів ужиткового мистецтва досягається завдяки деко-

ративності. Декоративність є єдиним засобом вираження змісту та художньої образності.

Декоративно-ужиткове мистецтво існувало вже на ранній стадії розвитку людського суспільства й упродовж багатьох століть було найважливішою, а для багатьох народів – основною галуззю художньої творчості. Найдавнішим творам декоративно-ужиткового мистецтва властиві винаяткова змістовність образів, увага до естетики матеріалу, до раціональної побудови форми, підкресленою декором. У традиційній народній творчості ця тенденція втрималася аж до наших днів.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва відповідають декільком вимогам: мають естетичну якість, розраховані на художній ефект, служать для оформлення побуту та інтер'єру. Такими творами є: одяг, декоративні тканини, килими, меблі, художнє скло, фарфор, фаянс, ювелірні та інші художні вироби. У науковій літературі з другої половини ХІХ ст. утвердилася класифікація галузей декоративно-ужиткового мистецтва за **матеріалом**: кераміка, текстиль, дерево, камінь, лоза (тобто використання природних матеріалів), метали та їх сплави, пластмаси, скло, порцеляна, папір та ін.; за **технікою виконання**: різьблення, розпис, вишивка, набійка, лиття, карбування та ін.; за функціональними ознаками використання предмета, тобто **за призначенням**: меблі, одяг, посуд, іграшки та ін. Ця класифікація обумовлена важливою роллю конструктивно-технологічного начала в декоративно-ужитковому мистецтві та його безпосереднім зв'язком з виробництвом [1, с. 5].

Наступним етапом роботи з школярами є *ознайомлення з фелтінгом як одним із видів декоративно-ужиткового мистецтва*. Деякі з видів декоративно-ужиткового мистецтва, що були позабуті, сьогодні починають відроджуватися, наприклад, такий вид мистецтва, як валяння.

Валяння, валка – процес виготовлення вовняних виробів – повсті (рос. – войлока), валяного взуття, фетру, сукна – шляхом зчеплення і переплетення між собою волокон вовни. Вовна – єдине волокно, що може звалюватися. Це обумовлюється поєднанням лусок вовни, що створює неоднаковий коефіцієнт тертя (більший у напрямку до кореня, ніж до кінчика волосини) і сприяє спрямованому переміщенню волокон під час валяння, робить їх еластичними, дозволяє волокнам взаємно переплітатися, а потім скорочуватися при механічних впливах в умовах зміни вологості, температури, кислого або лужного середовища, що дає можливість регулювати процес валки.

Під час валки виріб всідається за площею: сукно на 30–35%, повсть і валянки до 80%. На підприємствах з виробництва валяних виробів вовну розпушують на тіпальних і щипальних машинах, замащують і змішують у сумішевих машинах. Потім з суміші на чесальних машинах

отримують вату, з якої нашаруванням готують основу за формою готового виробу, але більшого розміру. Основу ущільнюють на звалювальних машинах із нагрітими вибруючими плитами, просочують розчином сірчаної кислоти і в валяльних машинах увалюють до потрібних розмірів і щільності. Валяння ведеться в декілька етапів. Після кожного етапу виріб вирівнюють на розтягуючих машинах. Валянки й капелюхи насаджують на форми, а повсть у вільному вигляді сушать у парових сушарках. Процес закінчується оздоблювальними операціями: шліфуванням і чищенням ворсу, пресуванням, обрізанням.

Валяння виробів у домашніх умовах виконують де-що за іншою технологією, більш спрощено. Існує два способи валяння – сухе (в деяких джерелах називають холодним) за допомогою голки і мокре (гаряче) за допомогою теплої води й мила.

Сухе валяння ще називають *фільцнадель* (з нім. *Filtz* – шерсть, *Nadel* – голка). Його застосовують в основному для створення об'ємних предметів: іграшок, елементів декору та прикрас. Об'єм створюється в процесі сплутування волокон вовни за допомогою спеціальних голок, які мають щербини. Зворотно-поступальними рухами голки волокна вовни переміщуються всередину виробу, при цьому переплутуючись із сусідніми волокнами (збільшується щільність) (*мал. 1*).

Мал. 1. Іграшки (сухе валяння)

Мокре валяння застосовують для отримання повсті або виробів, у яких волокна вовни сплутуються під впливом води (пари), мила, а також у результаті різноманітних механічних впливів (розтирання, погладження, м'яття). Мокрим способом виготовляють валянки, головні убори, усляки шарфи, шалі, верхній одяг, аксесуари й деякі прикраси, елементи й деталі (*мал. 2*).

Під час виготовлення деяких виробів можна користуватися і сухим, і мокрим способом валяння (*мал. 3*). Головна мета цих двох способів валяння – переплести між собою волокна вовни.

Мал. 2. Прикраси (мокре валяння)

Мал. 3. Килимок
(поєднання сухого і мокрого валяння)

Для цього процесу використовується будь-яка натуральна вовна, найчастіше овеча або верблужка, підходить вовна й інших тварин (альпака).

Овеча вовна – груба, буває світлого і темного кольорів, її використовують для валяння іграшок та виробів в етнічному стилі.

Слівер – розчесана овеча вовна, без остьових волоків. Використовується як основа для валяння з наступним накладенням вовни інших кольорів.

Очіс – дрібні волоски з овечої вовни. Використовується для виготовлення фетру, як підкладка у виготовленні килимків, для набивання шитих іграшок.

Вибіленка – розчесана, витягнута і вибілена овеча вовна. Використовується для створення світлого фону і для домашнього фарбування.

Верблужка – розчесана вовна верблюда. Використовується для валяння іграшок й інших виробів без застосування вовни-основи.

Напівтонка овеча вовна використовується для декорування виробів.

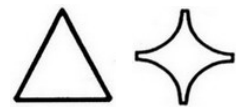
Витрата вовни залежить від розміру і щільності виробу. Для м'яких на дотик іграшок потрібно менше вовни, ніж для твердих.

Крім вовни, для сухого об'ємного валяння потрібно мати голки (мал. 4). Вони виготовлені із загартованої сталі, тому достатньою пружні й не гнуться під час роботи. При втиканні голки у вовну насічки в нижній її частині зачіпляють волокна й проштовхують їх в нижні шари, таким чином відбувається сплутування і досягається ефект звалювання.

Форма зрізу голок може бути двох видів: трикутна та у вигляді зірочки (мал. 5).

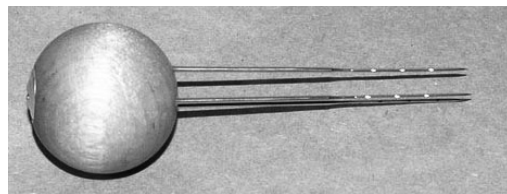
Мал. 4.

трикутна зірчаста
Мал. 5

Форма зрізу голки, товщина та довжина залежить від її призначення. Наприклад: № 19 (трикутної форми) – для роботи з грубою вовною та рослинними волокнами; № 36 (трикутної форми) – для основної роботи з грубою вовною; № 38 (у формі зірочки) – для валяння плоских деталей (вушка, плавнички, хвостики); № 40 (трикутної форми) – для тонких волокон з вовни, маленьких деталей; № 36 (корончаті) – для приєднання волосся до голови іграшки, оздоблення плямками і смужками.

Для прискорення валяння існує пристрій, що об'єднує декілька голок (мал. 6).

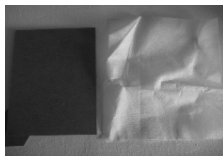

Мал. 6. Принцип об'єднання голок

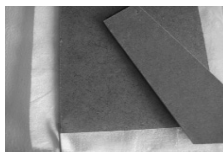
Надавши учасникам гуртка інформацію щодо декоративно-ужикового мистецтва та можливості виготовлення виробів методом сухого та мокрого валяння, педагог пропонує зробити будь-який виріб у цих техніках на заняттях.

Опишемо процес виготовлення картини в техніці багат шарового накладання вовни під скло. Зауважимо, що спочатку необхідно нагадати вихованцям правила техніки безпеки з колючими та ріжучими предметами. Матеріалами для картини «Зимовий вечір» слугуватимуть: рамка зі склом, напівтонка кольорова вовна (темно-синій, жовтий, білий, чорний, зелений кольори), ножиці, тканина.

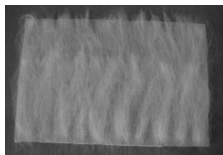
**Технологічна картка виконання картини
«Зимовий вечір»**

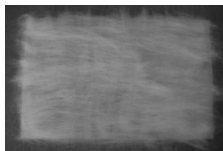
1. Виймаємо основу рамки.

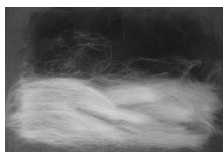
2. На основу рамки закріплюємо флізелін (дублерін або іншу тканину, що не дає ковзання).

3. Залишки тканини відрізаємо за форматом основи рамки.

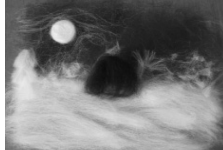
4. На тканину починаємо викладати вовну тонкими прядками, спрямовуючи їх в одному напрямі.

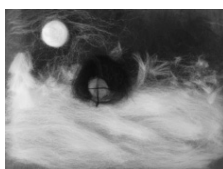
5. Викладаємо 2-й шар вовни прядками, що спрямовані перпендикулярно до попереднього шару.

6. Прядками вовни іншого кольору визначаємо лінію горизонту, небо, снігові замети.

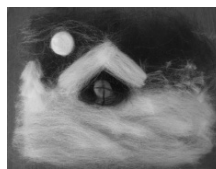
7. Ножицями нарізаємо прядку вовни, імітуючи сніг, і припрушуємо по лінії горизонту.

8. Прядку чорної вовни згинаємо навпіл (хатинка) і викладаємо трохи нижче лінії горизонту. Прядку білої вовни зминаємо кулькою, приплескуємо в долонях (місяць) і викладаємо в кутку композиції.

9. Робимо віконце: прядку вовни жовтого кольору зминаємо кулькою, приплескуємо в долонях. Сплітаємо дві мотузочки з вовни чорного кольору й накладаємо на віконце навхрест (віконна рама).

10. Робимо дах хатинки: готуємо дві однакові за товщиною прядки вовни білого кольору, обрізаємо ножицями й викладаємо їх перпендикулярно.

11. Прядку вовни зеленого кольору настригаємо й викладаємо у формі ялинки, зверху прикрashaємо шматочками білої вовни.

12. Накриваємо композицію склом і фіксуємо зажимами рамки.

Підсумок заняття. Після закінчення роботи керівник гуртка пропонує учням влаштувати виставку, обговорити, проаналізувати вироби.

Організоване за такою методикою заняття не тільки сприяє творчому розвитку особистості, а є надійною основою формування у вихованців національної самосвідомості, відчуття нерозривного зв'язку з українським народом, готовності до використання скарбниці рідної культури, продовження її ідейно-естетичних традицій, сприяє поглибленню духовності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Дем'янюк Т. Д. Зміст та методика народознавчої роботи в сучасній школі / Т. Д. Дем'янюк. – К. : ІСДО, 1996. – 108 с.
2. Дроздова А. Роль декоративно-ужиткового мистецтва у системі національного виховання молодого покоління / Алла Дроздова // Позашкілля. – 2012. – № 9 (69). – С. 36 (вкладка).
3. Стефанюк С. К. Практичне народознавство (Національне виховання) : навч. посібн. / С. К. Стефанюк – Харків : ББН, 2002. – 270 с.

REFERENCES

1. Demianiuk, T. D. (1996). *Zmist ta metodyka narodoznavchoi roboty v suchasni shkoli* [The content and methods of ethnology work in the modern school]. Kyiv: ISDO.
2. Drozdova, A. (2012). *Rol dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva u systemi natsionalnoho vykhovannia molodoho pokolinnia* [Role of decorative and applied art in the system of national education of the young generation]. *Pozashkillia*, 9(69), 36.
3. Stefaniuk, S. K. (2002). *Praktychne narodoznavstvo (Natsionalne vykhovannia)* [Practical ethnology (National education)]. Kharkiv: BBN.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2015 р.